

o. Piotr Andrukiewicz CSsR

ORCID: [0000-0001-5625-3937](https://orcid.org/0000-0001-5625-3937)

e-mail: opiotra@gmail.com

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.22.014.17382>

NOWI KAPŁANI DLA NOWEJ EPOKI – WIZJA KAPŁANA WEDŁUG PAPIEŻA FRANCISZKA

NEW PRIESTS FOR A NEW EPOCH – THE VISION
OF THE PRIEST ACCORDING TO POPE FRANCIS

Abstrakt

Papież Franciszek wielokrotnie wypowiadał się na temat kapłaństwa i swojej wizji kapłana w nowym tysiącleciu. Istota kapłaństwa nie zmienia się, ale styl, sposób sprawowania urzędu i metody postępowania muszą się zmieniać zgodnie z nowymi okolicznościami życia. Postać kapłana i jego postęga są zawsze wezwane do „przedefiniowania się”, przekształcenia i niejako „nawrócenia”, zgodnie z duchowym i teologicznym rozwojem Kościoła, uwzględniając znaki czasu obecne w konkretnym życiu Ludu Bożego. Niniejszy artykuł jest próbą uchwycenia najważniejszych cech kapłana podkreślanych przez papieża Franciszka, które wydają się istotne w nowej erze intensywnych przemian.

Słowa kluczowe:

kapłan | kapłaństwo | powołanie | cechy kapłana
| tożsamość kapłana | papież Franciszek

Abstract

Pope Francis has spoken many times about the priesthood and his vision of the priest in the new millennium. The essence of the priesthood does not change, but the style, the manner of holding office and the methods of conduct must change according to the new circumstances of life. The figure of the priest and his ministry are always called to „redefine themselves”, to be transformed and in some way „converted”, according to the spiritual and theological development of the Church, and taking into account the signs of the times present in the concrete life of the People of God. This article is an attempt to capture the most important features of the priest emphasized by Pope Francis, which seem important in the new era of intense changes.

Keywords:

priest | priesthood | vocation | qualities of a priest
| identity of a priest | Pope Francis

Na temat kapłaństwa, oczekiwań wobec kapłanów, specyfiki ich powołania i misji, formacji i różnorodnych zagrożeń papież Franciszek wypowiadał się wielokrotnie. Można stwierdzić, że na przestrzeni swojego pontyfikatu poświęcił kapłaństwu i kapłanom dziesiątki, jeśli nie setki przemówień, listów, dokumentów, homilii i innych form przekazu, które dostarczają ogromnego materiału badawczego, dlatego niełatwe jest przedstawienie ich syntezy, która nie spowodowałaby uproszczenia i zawężenia, a w konsekwencji splotenia tego wieloaspektowego tematu. Sam papież Franciszek, stosownie do swojego stylu, lubi katalogować najważniejsze cechy kapłana. W jego publicznych wypowiedziach możemy znaleźć przynajmniej kilka znanych syntez zrobionych przez niego samego, które nieco pomagają nam wyeksponować te najważniejsze elementy jego wizji kapłana na nowe tysiąclecie. W ostatnim czasie ukazało się także kilka opracowań dotyczących tego tematu¹. Okazją do mówienia o kapłaństwie były zawsze dla papieża Franciszka wielko-czwartkowe listy do kapłanów, przemówienia z okazji święceń kapłań-

¹ D. FARES, *Dieci cose che Papa Francesco propone ai sacerdoti*, Ancora Milano 2018. Polskie tłumaczenie tej książki zostało wydane w Archidiecezjalnym Wydawnictwie Łódzkim pt. *Dziesięć rad papieża Franciszka dla kapłanów*, Łódź 2018. M. POLAK, *Cechy świętości prezbitera w świetle adhortacji apostołskiej Gaudete et exsultate papieża Franciszka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2019), t. 66, s. 115-128; W. PRZYGODA, *Duszpasterz sługą miłosierdzia według nauczania papieża Franciszka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2018), t. 65, s. 75-93.

skich, spotkania z kapłanami np. w czwartek po Środzie Popielcowej w bazylice laterańskiej (sam kilkakrotnie miałem szczęście uczestniczyć w tych spotkaniach), wizyty *ad limina* czy okazjonalne przemówienia do różnych kapłanów, jak choćby to niedawne, z 17 lutego 2022 roku na rozpoczęcie watykańskiego sympozjum o kapłaństwie. Zaczę od tego ostatniego przemówienia. Papież ułożył je według schematu czterech bliskości kapłana: z Bogiem, ze swoim biskupem, z innymi prezbiterami i z powierzonymi mu ludźmi. Te bliskości Franciszek określa mianem „narzędzi”, z pomocą których kapłan winien podchodzić do swojej posługi, misji i codzienności. W pierwszej części swojego przemówienia papież zwraca uwagę na podstawową zasadę: „Życie kapłana jest przede wszystkim historią zbawienia osoby ochrzczonej. Nie wolno nam nigdy zapominać, że każde szczególne powołanie, w tym także do sakramentu święceń, jest dopełnieniem chrztu świętego. Zawsze jest wielką pokusą, aby żyć kapłaństwem bez chrztu, to znaczy nie pamiętając, że naszym pierwszym powołaniem jest powołanie do świętości. Być świętym oznacza upodobnić się do Jezusa i pozwolić, aby nasze życie było zgodne z Jego uczuciami (por. Flp 2,5). Tylko wtedy, gdy staramy się miłować tak, jak miłował Jezus, czynimy widzialnym również Boga i w ten sposób realizujemy nasze powołanie do świętości”². Nieco dalej dodaje: „Nasze powołanie jest przede wszystkim odpowiedzią Temu, który pierwszy nas umiłował (por. 1 J 4,19)”³.

Gdy chodzi o pierwszy rodzaj bliskości, ojciec święty wyjaśnia: „Kapłan jest zaproszony przede wszystkim do pielęgnowania tej bliskości, tej zażyłości z Bogiem, a z tej relacji będzie mógł czerpać wszystkie siły potrzebne do pełnienia swojej posługi. (...) Bez znaczącej relacji z Panem nasza służba skazana jest na jałowość”⁴. Rozszerzając swoją wypowiedź na ten temat, papież dodaje: „Wiele kryzysów kapłańskich ma swoje źródło właśnie w niedostatecznym życiu modlitewnym, w braku zażyłości z Panem, w sprowadzeniu życia duchowego do zwykłej praktyki religijnej”⁵. I dalej: „Nazbyt często, na przykład, w życiu kapłańskim

² FRANCISZEK, *Przemówienie na sympozjum „Ku fundamentalnej teologii kapłaństwa”*, Watykan, 17 lutego 2022 roku.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

praktykuje się modlitwę jedynie jako obowiązek, zapominając, że przyjaźń i miłość nie mogą być narzucone jako reguła zewnętrzna, lecz są fundamentalnym wyborem naszego serca. Kapłan, który się modli, jest w gruncie rzeczy chrześcijaninem, który w pełni zrozumiał dar otrzymany na chrzcie świętym. Kapłan, który się modli, to syn, który nieustannie pamięta, że jest synem i że ma Ojca, który go miłuje⁶.

Druga bliskość, którą kapłan powinien pielęgnować, jest bliskością z biskupem. Ta zasada nie wynika z dyscyplinarnego posłuszeństwa, ale z teologicznego rozumienia działania w imieniu Kościoła i razem z Kościołem. Franciszek wyjaśnia: „Biskup, kimkolwiek by był, pozostaje dla każdego prezbitera i dla każdego Kościoła partykularnego więzią, która pomaga rozeznawać wolę Bożą⁷”. Wychodząc z komunii z biskupem, otwiera się trzecia bliskość, która jest bliskością braterską, bliskość pomiędzy prezbiterami. Relacje braterskie opierają się najpierw na prawdzie o obecności Jezusa tam, gdzie są bracia gotowi, by miłować się wzajemnie: „Bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt 18,20). „Braterstwo jest świadomym wyborem, by dążyć do świętości wraz z innymi, a nie w samotności⁸”. Papież wspominał już o tym w swojej adhortacji o świętości *Gaudete et exsultate*, gdzie zaznaczył, że „uświęcenie jest drogą wspólnotową, którą należy pokonywać razem⁹”. Wspólnota kapłańska „jest powołana do stworzenia tej «przestrzeni teologalnej, w której można doświadczyć mistycznej obecności zmartwychwstałego Pana» (Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Vita consecrata*)¹⁰”.

Po wyjaśnieniu zasad, na jakich opiera się prawdziwe braterstwo pomiędzy kapłanami, Franciszek zauważa, że tam, gdzie działa kapłańskie braterstwo i istnieją więzy prawdziwej przyjaźni, możliwe jest również przeżywanie wyboru celibatu z większą pogodą ducha.

Czwarty rodzaj bliskości to bliskość z ludźmi (ze świętym Ludem Bożym). „Miejsce każdego kapłana jest pośród ludzi, w relacji blisko-

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate* o powołaniu do świętości w świecie współczesnym, Rzym 2018, nr 141.

¹⁰ Tamże, nr 142.

ści z ludem. (...) Jestem pewien, że aby na nowo zrozumieć tożsamość kapłaństwa, trzeba dzisiaj żyć w ścisłej relacji z realnym życiem ludzi, obok nich, bez żadnej drogi ucieczki”¹¹.

Z pewnością utkwiło nam wszystkim w pamięci często powtarzane przez papieża zdanie, wypowiedziane podczas mszy krzyżma w Wielki Czwartek w 2013 roku, że „kapłan winien pachnieć owcami”¹². Kapłan jest przesiąknięty zapachem swoich owiec, jeśli żyje pośród ludzi, ich spraw, problemów, jeśli nie izoluje się od wiernych, nie stawia ponad nimi, lecz jest pośród nich.

Jak papież rozumie nowe czasy, w których przyszło nam żyć? W przemówieniu do Kurii Rzymskiej 21 grudnia 2019 roku ojciec święty powiedział, że współcześnie doświadczamy „nie tylko epoki zmian, ale zmiany epoki. Jesteśmy zatem w jednym z tych momentów, w których zmiany nie są już linearne, lecz epokowe. (...) Często się zdarza, że przeżywamy przemiany, ograniczając się do włożenia nowego ubrania, pozostając potem w istocie takimi, jakimi byliśmy wcześniej”¹³.

Nieco dalej papież zaznacza: „potrzebujemy innych «map», innych paradygmatów, które pomogą nam zmienić nasze myślenie i nasze postawy: bracia i siostry, nie jesteśmy już na terenie chrześcijańskim! Dziś nie jesteśmy już jedynymi, którzy wytwarzają kulturę, ani pierwszymi, ani najbardziej słuchanymi. Potrzebujemy zatem przemiany mentalności duszpasterskiej, co nie oznacza przejścia na duszpasterstwo relatywistyczne. Nie jesteśmy już w systemie chrześcijańskim, ponieważ wiara – szczególnie w Europie, ale także w dużej części Zachodu – nie stanowi już oczywistej przesłanki życia wspólnego”¹⁴. Wieloraki kryzys, dotyczący Kościoła, ale i całego współczesnego świata¹⁵, papież postrzega przede wszystkim jako szansę. Nie wystarczy tylko biernie obserwować

¹¹ FRANCISZEK, *Przemówienie na symposium „Ku fundamentalnej teologii kapłaństwa”*, dz. cyt.

¹² FRANCISZEK, *Z ludem na ramionach. Homilia podczas Mszy św. krzyżma w Wielki Czwartek*, Watykan, 28 marca 2013 roku.

¹³ FRANCISZEK, *Przemówienie do Kurii Rzymskiej z okazji życzeń świątecznych*, Watykan, 21 grudnia 2019 roku.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Franciszek szeroko pisał o różnych postaciach kryzysu i problemach współczesnego świata m.in. w Encyklice *Fratelli tutti* o braterstwie i przyjaźni społecznej, Asyż 2020.

zachodzące wokół nas zmiany, ale trzeba im śmiało wyjść naprzeciw, nie trzymając się kurczowo sztywnych schematów i stylu życia, który nie przystaje już do obecnej rzeczywistości.

Odpowiedzią na współczesne wyzwania jest nowa wizja Kościoła, którą Franciszek zaproponował już w *Evangelii gaudium*¹⁶. Jest to Kościół komunii, powszechnego braterstwa, Kościół synodalny, wychodzący na peryferie egzystencjalne, pełen dynamizmu ewangelizacyjnego i misyjnego, będący „szpitalem polowym”, nieustannym znakiem czułości i miłosierdzia Ojca¹⁷. Kościół, który jest zawsze otwartym domem Ojca, ubogi dla ubogich, nieustannie nawracający się; Kościół, który słucha¹⁸ i jest wciąż otwarty na dialog; Kościół odwróconej piramidy, którego wierzchołek znajduje się poniżej podstawy. „Dlatego ci, którzy sprawują w nim władzę, nazywają się «sługami – *ministri*»: bowiem zgodnie z pierwotnym znaczeniem tego słowa są najmniejsi ze wszystkich”¹⁹.

Dopiero na tym tle można bardzo jasno ukazać, jakich kapłanów potrzebuje Kościół, według Franciszka, dla nowej epoki. Spróbujmy wymienić niektóre podstawowe cechy kapłana, które w swoich wystąpieniach akcentuje papież.

Goszczący w Warszawie abp Jorge Carlos Patrón Wong z Kongregacji ds. Duchowieństwa, prezentując nowe *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, powiedział rzecz o zasadniczym znaczeniu: „Chociaż prawdą jest, że tożsamość kapłana nie zmienia się w swojej istocie, będąc zakorzeniona w wezwaniu Chrystusa, jest równie prawdą, że figura kapłana i jego posługa są zawsze wezwane do «przedefiniowania się», przekształcenia się i w jakiś sposób «nawrócenia się», zgodnie z rozwojem duchowym i teologicznym Kościoła, a także z uwzględnieniem

¹⁶ FRANCISZEK, Encyklika *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie, Rzym 2013.

¹⁷ W. PRZYGODA, *Duszpasterz sługą miłosierdzia według nauczania papieża Franciszka*, dz. cyt., s. 75-90.

¹⁸ A. CZAJA, *Papieża Franciszka wizja i odnowa Kościoła*, <https://repo.uni.opole.pl> (odczyt z dn. 25.10.2022 r.).

¹⁹ FRANCISZEK, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*, Watykan, 17 października 2015 roku.

znaków czasu, obecnych w konkretnym życiu Ludu Bożego²⁰. Zatem istota kapłaństwa nie zmienia się, ale musi zmieniać się styl, sposób działania, formacji i życia.

Papież chciałby pasterzy, którzy byliby „uczniami zakochanymi w Panu” i byliby gotowi stać się narzędziem Jego miłosierdzia w służbie Ludowi Bożemu.

Zadaniem kapłanów jest nieustannie upodabniać się do Chrystusa: „kapłani nigdy nie przestają być uczniami Jezusa, naśladować Go”²¹. Naśladowanie Chrystusa wymaga od kapłanów miłosiernego stylu duszpasterstwa, a tego – zdaniem papieża Franciszka – można się nauczyć wprost od Boga, który nie zwraca się do swoich dzieci z surowością, lecz z czułą miłością. Stąd miłosierdzie ojciec święty postrzega jako rzeczywistość centralną w misji kapłana, decydującą o jego tożsamości²².

Kapłan musi być człowiekiem komunii. W obecnych czasach przeżytkiem jest indywidualizm, duchowość indywidualistyczna, narcystyczne zapatrzenie w siebie i izolacja od innych. Franciszek wspominał o tym niedawno podczas niedzielnej modlitwy Anioł Pański: *dove c'è sempre io, io, non c'è posto per Dio*. Wspomniane *Ratio* kładzie zatem wielki nacisk na wychowanie do relacji.

Kapłan powinien odznaczać się skromnością, prostotą życia i ewangelicznym ubóstwem: „Proszę, oddalcie się od próżności, od pychy związanej z pieniędzmi. Diabeł wchodzi «przez kieszenie». Przemyślcie to. Bądźcie ubodzy, jak ubogi jest święty wierny Lud Boży. Ubodzy, którzy kochają ubogich”²³; „Smutno jest patrzeć na biskupa i księdza, którzy puszają się jak pawie”²⁴. Wielokrotnie papież ostrzegał także przed niebez-

---

²⁰ J. C. PATRÓN WONG, *Prezentacja nowego Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis. Dar powołania do kapłaństwa*, Warszawa, 16 października 2017 roku.

²¹ FRANCISZEK, *Przemówienie do uczestników Sesji Plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa*, Watykan, 3 października 2014 roku, „L'Osservatore Romano” 11 (2014), wyd. pol., s. 30.

²² W. PRZYGODA, *Duszpasterz sługą miłosierdzia według nauczania papieża Franciszka*, dz. cyt., s. 77.

²³ FRANCISZEK, *Homilia podczas święceń kapłańskich*, Watykan, 25 kwietnia 2021 roku.

²⁴ FRANCISZEK, *Przemówienie do diakonów stałych diecezji rzymskiej*, Watykan, 19 czerwca 2021 roku.

pieczeństwem klerykalizmu: „Klerykalizm jest ciągłą pokusą kapłanów, którzy interpretują otrzymaną posługę jako władzę, którą należy wypełniać, a nie bezinteresowną i wielkoduszną służbę, którą należy ofiarować”²⁵.

Innymi ważnymi cechami kapłana – według papieża – są zdolność słuchania, towarzyszenia i umiejętność rozeznawania, dyspozycyjność, wrażliwość pasterska, umiejętność współpracy.

Franciszek wskazywał niekiedy na cechy negatywne, dyskredytujące kapłanów, albo mówiąc inaczej – zaprzeczenia postaw, którymi kapłani powinni się odznaczać. Nazywał je „chorobami”, które trawią życie kapłana. W przemówieniu do Kurii Rzymskiej, na kilka dni przed Bożym Narodzeniem 2014 roku, ojciec święty zaprezentował listę 15 możliwych duchowych chorób, które mogą dotknąć kapłanów²⁶. Mówił o „chorobach kurialnych”, ale dotyczą one wszystkich duchownych. Z racji ograniczeń tekstu, pozwolę sobie tylko je wymienić:

- Choroba czucia się „nieśmiertelnym”, „odpornym”, a nawet „niezastąpionym” (Zwykła wizyta na cmentarzu może pomóc nam zobaczyć imiona wielu osób, z których niektóre myślały, że są nieśmiertelne, odporne i niezastąpione!);
- Choroba zbytniego krzątania się, zabiegania (brak czasu na wypoczynek i modlitwę);
- Choroba „zwapnienia” („skamienienia”) umysłowego i duchowego (Chodzi o tych, którzy stali się „maszynami od procedur”, a nie „ludźmi Boga”);
- Choroba przesadnego planowania i funkcjonalizmu (brak miejsca na działanie Ducha Świętego);
- Choroba złej koordynacji (nieumiejętność współpracy z innymi);
- Choroba duchowego Alzheimera (Polega na zapominaniu o osobistej historii z Panem, o „pierwszej miłości”);

²⁵ FRANCISZEK, Posynodalna adhortacja *Christus vivit*, Loreto 2019, nr 98.

²⁶ FRANCISZEK, *Spotkanie z członkami Kurii Rzymskiej*, Watykan, 22 grudnia 2014 roku.

- Choroba rywalizacji i próżnej chwały (Gdy honory i zaszczyty stają się celem działania);
- Choroba schizofrenii egzystencjalnej (podwójne życie, hipokryzja);
- Choroba gadulstwa, szemrania i plotkarstwa;
- Choroba ubóstwiania szefów (Polega na schlebianiu przełożonym);
- Choroba obojętności wobec innych (Zachodzi wtedy, kiedy każdy myśli tylko o sobie i gubi gdzieś po drodze szczerść i ciepło ludzkich relacji);
- Choroba pogrzebowej twarzy (Gdy wyraz twarzy odpycha ludzi od nas);
- Choroba gromadzenia dóbr materialnych;
- Choroba zamkniętych kręgów (Gdy przynależność do hermetycznej grupy jest ważniejsza od całości Kościoła);
- I ostatnia choroba zysku doczesnego, ekshibicjonizmu, także medialnego, by zyskać rozgłos i wpływy.

Zarysowana w artykule wizja kapłana dla nowej epoki winna być rozpatrywana na tle wspólnego wszystkim ochrzczonym powołania i kapłaństwa powszechnego, które zawsze pozostają fundamentem kapłaństwa ministerialnego i roli, jaką kapłan odgrywa we wspólnocie wierzących. Nieziemna istota kapłańskiej świętości, wyrażająca się w naśladowaniu w mocy Ducha Świętego Jezusa i dążąca do zażyłej, głębokiej komunii z Nim, ma też określone cechy, które wynikają z przestrzenno-czasowych uwarunkowań, w których kapłan realizuje swoją misję. Te cechy wynikają z ewangelicznego rozeznania „znaków czasu”. Dla Franciszka najistotniejsze cechy kapłana to: styl bliskości, styl współczucia i styl czułości. Taki jest styl Boga: bliskość, współczucie, czułość.

Bibliografia

- Czaja A., *Papieża Franciszka wizja i odnowa Kościoła*, <https://repo.uni.opole.pl> (odeczyt z dn. 25.10.2022 r.).
- Fares D., *Dieci cose che Papa Francesco propone ai sacerdoti*, Ancora Milano 2018.

- Franciszek, *Adhortacja apostolska Gaudete et exsultate* o powołaniu do świętości w świecie współczesnym, Rzym 2018.
- Franciszek, Encyklika *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie, Rzym 2013.
- Franciszek, *Homilia podczas święceń kapłańskich*, Watykan, 25 kwietnia 2021 roku.
- Franciszek, Posynodalna adhortacja *Christus vivit*, Loreto 2019.
- Franciszek, *Przemówienie do diakonów stałych diecezji rzymskiej*, Watykan, 19 czerwca 2021 roku.
- Franciszek, *Przemówienie do Kurii Rzymskiej z okazji życzeń świątecznych*, Watykan, 21 grudnia 2019 roku.
- Franciszek, *Przemówienie do uczestników Sesji Plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa*, Watykan, 3 października 2014 roku, „L'Osservatore Romano” 11 (2014), wyd. pol., s. 30.
- Franciszek, *Przemówienie na sympozjum „Ku fundamentalnej teologii kapłaństwa”*, Watykan, 17 lutego 2022 roku.
- Franciszek, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*, Watykan, 17 października 2015 roku.
- Franciszek, *Spotkanie z członkami Kurii Rzymskiej*, Watykan, 22 grudnia 2014 roku.
- Franciszek, *Z ludem na ramionach. Homilia podczas Mszy św. krzyżma w Wielki Czwartek*, Watykan, 28 marca 2013 roku.
- Patrón Wong J. C., *Prezentacja nowego Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis. Dar powołania do kapłaństwa*, Warszawa, 16 października 2017 roku.
- Polak M., *Cechy świętości prezbitera w świetle adhortacji apostolskiej Gaudete et exsultate papieża Franciszka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2019), t. 66, s. 115-128.
- Przygoda W., *Duszpasterz służą miłosierdzia według nauczania papieża Franciszka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2018), t. 65, s. 75-93.

O. DR PIOTR ANDRUKIEWICZ – redemptorysta, wyświęcony na kapłana w 1989 roku, doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Redemptorystów w Tuchowie, doktorat z socjologii uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, wieloletni pracownik Radia Maryja i Telewizji Trwam, obecnie rekolekcjonista w Bardzie Śląskim.